

Оксана Кокошкіна,

*магістр кафедри теорії та методики практичної психології,
соціально-гуманітарного факультету,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8357-1500>*

Олексій Чебикін,

*доктор психологічних наук, професор,
дійсний член Національної академії педагогічних наук України,
професор кафедри теорії та методики практичної психології
соціально-гуманітарного факультету,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7905-2708>*

Аліна Кокошкіна,

*студент 3 курсу
кафедри теорії та методики практичної психології
соціально-гуманітарного факультету,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-0183-0462>*

Юлія Родзінська,

*магістр кафедри теорії та методики практичної психології
соціально-гуманітарного факультету,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна*

ПРОЯВ ЕМОЦІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У АЛКОГОЛЬНОЗАЛЕЖНИХ ЛЮДЕЙ

Актуальність пізнання проблеми хімічної залежності полягає у пошуку шляхів подолання її негативного впливу. Представлене дослідження спрямоване на вивчення емоційної сфери осіб з алкогольною залежністю, зокрема їх емоційної зрілості, емоційного інтелекту та різних особистісних рис.

Його метою було виявлення тих емоційних особливостей залежних, які можуть стати основою для її психокорекції. В роботі був використаний комплекс методик, що дозволив оцінити різні властивості емоційної сфери. В наслідок виконаного дослідження виділено три групи обстежених з різним рівнем залежності. Встановлені відмінності між ними на рівні статистично значущих величин за такими показниками, як екстраекспресивність, здатність до ідентифікації емоцій, регуляція емоційних станів та рівень агресивності. Останні у певній мірі підтвердили можливість їх диференціювання за проявом емоційних особливостей, виділених груп осіб з урахуванням рівня залежності. В подальшому на основі вивчення кореляційних зв'язків та факторного аналізу було встановлено, що емоційна зрілість та здатність до регуляції емоцій є ключовими факторами для диференціації рівнів залежності. Такі дані дозволяють говорити про можливість використання вказаних властивостей при побудові адекватних системи психореабілітації хімічно залежних осіб. Тобто, можна говорити, що використання цих даних є важливою умовою до побудови адекватної системи психотерапевтичної корекції та реабілітації осіб з алкогольною залежністю.

***Ключові слова:** хімічна залежність, емоційно-особистісні особливості, алкогольна залежність, емоційна зрілість, емоційний інтелект.*

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми.

Проблема хімічної залежності є достатньо актуальною у сучасній психології, що підтверджується чисельними даними про тенденції її поширення у залежних осіб та збільшення серед певних груп населення (Галич, 2022; Литвинчук, 2018 та ін.). У дослідженнях (Дарвішов, 2019; Литвинчук, 2018 та ін.) відзначається про негативний вплив різних видів залежності на психічний стан здоров'я людини. Як показують дослідження (Животовська, 2017; Дудник, 2021 та ін.), найбільш поширеною групою є представники з алкогольною залежністю. Як у наведених, так і інших роботах фіксуються чисельні дані про широкий спектр негативних наслідків у таких залежних. Як правило, вони відображаються на стані психічного здоров'я. Відомі в цьому плані різні чисельні дані достатньо широко акцентують увагу на негативних наслідках цієї залежності – не тільки на стані психічного здоров'я, але і фізичному, яке проявляється в різних захворюваннях з небажаними наслідками. Що торкається результатів дослідження, які б описували специфіку психологічних особливостей осіб алкогольнозалежних, то в цьому аспекті у деяких роботах (Напрєєнко, 2016; Аталієва, 2019; Чебикін, 2022 та ін.), описується зниження у них інтелектуальної активності, погіршення функціонування різних пізнавальних процесів уваги, погіршення спеціальних професійних дій, особливо в екстремальних умовах діяльності.

Також мають чисельні дослідження (Литвиненко, 2018; Дудник, 2021 та ін.) відносно профілактики та лікування алкогольної залежності за рахунок певних психологічних технологій, спеціалізованих методик і підходів. До них можна віднести: когнітивно-поведінкову терапію (КПТ), мотиваційне інтерв'ю, групові програми (наприклад, «12 кроків»), техніки роботи з емоційними травмами та ін.

Незважаючи на численні зусилля різних фахівців, проблема подолання хімічної залежності залишається однією з найгостріших у сучасному суспільстві. Вона має багатогранний характер і охоплює широкий спектр різних аспектів життя залежної особистості та її оточення. Виходячи з узагальнення наведених досліджень, можна умовно відмітити, що основні негативні наслідки проблем залежних людей проявляються: по-перше, на фізичному рівні: пошкодження таких органів, як печінка, нирки, серце, легені, які найбільше страждають від токсичної дії алкоголю. При спробі припинити вживання алкоголю може виникати абстинентний синдром. Також на цьому рівні погіршується опірність організму до інфекцій, виникає старіння. По-друге, на психічному рівні: погіршується настрій, виникає депресія, тривога, агресивність, драгівливість, апатія, можуть проявлятися ознаки шизофренії, манії та параної. По-третє, на соціальному рівні: такий стан ускладнює сімейні відносини, підвищуючи соціальну конфліктність та соціальну ізоляцію в професійній діяльності.

Важливо відмітити, що алкогольна залежність – це проблема, яка потребує комплексного підходу до її вивчення, профілактики та реабілітації.

Аналізуючи різні дослідження (Чебикін, 2020; Мендело, 2021; Zhylin, 2023 та ін.), слід зазначити, що важливим індикатором, який може характеризувати специфіку алкогольної залежності осіб, виступають певні властивості емоційної сфери. Крім тих негативних проявів, які відмічаються в їхній репресивності, агресивності, фобіях, страхах та іншими, наявні психодинамічні особливості емоційності, які пов'язані з типом поведінки людини, екстраверсією, інтроверсією, емоційним інтелектом, що відкривають шлях для певних каналів до адекватного впливу на особистість з метою корекції чи нівелювання проявів цієї залежності (Литвиненко, 2018; Дудник, 2021 та ін.). На нашу думку, до останніх можна додати ще певні властивості розвитку емоційної зрілості, оскільки вони відображають відносно цілісне уявлення про почуттєву сферу людини.

Мета та завдання. Метою даної роботи було комплексне дослідження різних емоційних особливостей осіб, що мають алкогольну залежність, та визначення серед них тих провідних, які можуть стати основою для адекватної психокорекції.

Для досягнення мети вирішувались наступні завдання: по-перше, обрання комплексу методик, які б дозволили оцінити різні значення алкогольної залежності за проявом, а також, фіксувати різні особливості емоційної сфери досліджуваних; по-друге, здійснення емпіричного дослідження по вивченню особливості емоційної сфери у осіб, що мають різні рівні алкогольної залежності.

Методи дослідження. Вирішуючи перше завдання, внаслідок узагальнення різних методик для остаточного варіанту нами було обрано чотири методики: комплексна самооцінка та комплексна оцінка рівня залежності, що дозволяла виявити три рівня залежності (П2) та визначити високий, середній та низький рівні алкогольної залежності та три методи, які у найбільшій мірі можуть бути застосовані для вивчення емоційної сфери, а саме: опитувальник «Діагностика емоційної зрілості особистості» (Чебикін, Павлова, 2009), який дозволив діагностувати наступні показники: інтроекспресивність (П3), екстраекспресивність (П4), інтросаморегуляція (П5), екстрасаморегуляція (П6), інтроемпатія (П7), екстраемпатія (П8) – тут і надалі відмічені лише ті показники з методик, які диференціювали досліджуваних та мали певні зв'язки з залежністю. Як за цією методикою, так і за іншими вони можуть в тексті подаватися скорочено (П). Тест емоційного інтелекту MSCEIT-V 2.0 (Маєр, Селовей, Карузо, 2002) (адаптація Широн, 2022) вимірював здатність до ідентифікації емоцій (П9), емоційну фасілітацію мислення (П10), здатність до розуміння емоційної інформації (П11), здатність до регуляції власних емоційних станів (П12), здатність до регуляції емоційних станів інших людей (П13). Фрайбургський особистісний опитувальник (DasFreiburgerPersonlichkeitsinventar, Freiburg Personality Inventory, FPI, 2001) (адаптація Луценко, 2016) оцінював невротичність (П14), спонтанну агресивність (П15), депресивність

(П16), роздратованість (П17), товариськість (П18), врівноваженість (П19), реактивну агресивність (П20), стриманість (П21), відкритість (П22), екстраверсію інтроверсію (П23), емоційну лабільність (П24), маскулінність-фемінність (П25).

Таким чином, наведені методики давали змогу оцінити 23 показники. Всього було обстежено 160 осіб із синдромом хімічної залежності серед амбулаторних пацієнтів різних установ, з них 39,8% чоловіків та 66,0% жінок у віковому діапазоні від 21 до 30 років.

Результати. Виходячи з отриманих результатів обстеження алкогольнозалежних осіб та аналізу первинних статистичних даних, нами було умовно виділено три групи, а саме: ті, у яких залежність фіксувалася на низькому рівні ($n=56$), середньому рівні ($n=73$) та високому рівні ($n=31$).

Подальше дослідження передбачало аналіз співвідношення особливостей показників, що характеризують емоційну сферу залежних у визначених групах. Тобто був проведений порівняльний аналіз досліджуваних за показниками, що характеризують їх особливості емоційної сфери між виділеними групами. Отримані первинні результати мали тенденції до їх відмінностей. Щоб підтвердити чи спростувати це, нами був проведений статистичний аналіз на достовірність їх відмінностей. Останній засвідчив, що між обстеженими групами залежності встановлені достовірні відмінності за показником екстраекспресивності ($t=2,48$, $p \leq 0,05$), де за середніми значеннями він більше у другій групі, ніж у двох інших групах. Також виявлені достовірні відмінності між групами із низьким, середнім і високим рівнем залежності за такими показниками, як здатність до ідентифікації емоцій ($t=2,00$, $p \leq 0,05$), емоційної фасилітації мислення ($t=2,27$, $p \leq 0,05$), здатності до розуміння емоційної інформації ($t=2,11$, $p \leq 0,05$), регуляції власних емоційних станів ($t=2,16$, $p \leq 0,05$), де середні показники були більше у третій групі відносно інших двох.

Виявлено також відмінності за показником екстра-саморегуляції, тобто здатність до регуляції емоційних станів інших людей ($t=2,15$, $p \leq 0,05$), який також був більше у третій групі, ніж у двох інших. Даний показник також мав ще певні відмінності при порівнянні груп з низьким та середнім рівнем залежності.

Серед особистісних особливостей емоційної сфери між досліджуваними групами також встановлена достовірна відмінність між показниками роздратованості ($t=2,21$, $p \leq 0,05$) та врівноваженості ($t=2,03$, $p \leq 0,05$), який був вищим у третій групі відносно інших.

Аналізуючи ці дані, ми бачимо, що найбільша різниця відмічається у діагностованих показниках між високим та іншими групами залежності. При цьому в цій групі фіксуються вищі середні рівні прояву. Показник здатності до ідентифікації емоцій у групі із середнім рівнем залежності нижче, ніж у групі з високим рівнем залежності, що вказує на його перевагу над останнім. Аналогічна ситуація і за показником емоційної фасилітації мислення, де він також має більш виражений характер у групі із середнім рівнем залежності.

Схожі дані спостерігаються по показникам розуміння емоційної інформації, регуляції власних емоційних станів та впливу на стани інших людей. Показник роздратованості нижчий у групі із середнім рівнем залежності відносно групи із високим рівнем залежності. Дані врівноваженості мають схожі значення у групах з середнім і високим її рівнем. Тут вони лише вказують на окремі ознаки, які можуть бути основою диференціювання характерності груп.

Для того, щоб з'ясувати, якою мірою зазначені комплекси діагностованих показників пов'язані між собою у визначених групах, ми провели кореляційний аналіз. У групі з низьким рівнем залежності його результати дозволили виділити кілька провідних показників, які отримали найбільше взаємозв'язків між інтроекспресивністю та екстраекспресивністю ($r=0,651$ $p < 0,01$); здатністю до ідентифікації емоцій та невротичністю ($r=-0,600$ $p < 0,01$); емоційною фасилітацією мислення та здатністю до розуміння емоційної інформації ($r=0,964$ $p < 0,01$); здатністю до регуляції власних емоційних станів та здатність до ідентифікації емоцій ($r=0,952$ $p < 0,01$); роздратованістю і врівноваженістю ($r=-0,688$ $p < 0,01$).

Таким чином, ми можемо говорити, що в цій групі досить тісно з усіма показниками корелюють дані особливостей емоційної зрілості. Це може вказувати на те, що вона відіграє суттєву роль у поведінці таких випробуваних і має бути врахована при визначенні підходів, які можуть використовуватися в психотерапевтичній роботі.

При аналізі показників різних методик оцінки емоційного стану особистості для другої групи з середнім рівнем хімічної залежності виявлені кореляційні взаємозв'язки між показниками: інтроекспресивністю і екстраекспресивністю ($r=0,641$ $p < 0,01$); а між інтроекспресивністю і екстрасаморегуляцією ($r=0,503$ $p < 0,01$); невротичністю і здатністю до ідентифікації емоцій ($r=-0,704$ $p < 0,01$); спонтанною агресивністю і інтроемпатією ($r=-0,541$ $p < 0,01$), це може вказувати на те, що досліджувані, які краще виражають свої емоції як внутрішньо, так і зовні, мають розвинені навички саморегуляції та емпатії. Крім цього, тут відмічені також взаємозв'язки між здатність до емоційної фасилітації мислення та здатністю до розуміння емоційної інформації ($r=0,931$ $p < 0,01$). Останнє може свідчити про те, що досліджувані добре використовують емоції для стимулювання мислення, також мають кращі навички їх розуміння. В цій групі також наявні взаємозв'язки між соціальною врівноваженістю та товариськістю ($r=0,662$ $p < 0,01$) а також здатністю до регуляції емоційних станів інших людей та реактивною агресивністю ($r=-0,681$ $p < 0,01$). Останні можуть вказувати, що такі особи проявляють більше товариськості, схильні до емоційної врівноваженості, краще контролюють емоції інших людей та мають нижчий рівень реактивної агресивності.

Щодо третьої групи досліджуваних, то наведені вище тенденції в попередніх групах у певній мірі зберігаються. На першу позицію тут виходить показник інтроекспресивності, який позитивно корелює з екстраекспресивністю

($r=0,822$ $p<0,01$), що може вказувати на тісний зв'язок між внутрішньою та зовнішньою виразністю емоцій, також тут відмічений взаємозв'язок інтросаморегуляції з інтроемпатією ($r=0,858$ $p<0,01$). Наведене може характеризувати осіб з високим рівнем залежності як таких, що мають розвинені навички вираження емоцій і саморегуляції, а також мати здатність до емоційного самоконтролю. Щоб впевнитися відносно наведених вище визначень провідних показників у кореляційних даних, які можуть стати основою для використання їх при підборі адекватних підходів до консультування, профілактики та реабілітації алкогольнозалежних, нами був проведений ще факторний аналіз.

Факторний аналіз показав, що у першій групі спостерігається висока придатність даних отриманих значень КМО (0,883), підтверджує адекватність кореляцій між змінними, а значення критерію Бартлетта ($\chi^2=1520,5$; $p<0,001$) свідчить про те, що кореляції між змінними є значущими.

Розглядаючи факторну структуру першої групи ($n=56$), нами виділено три фактори.

Фактор 1 умовно названий нами «саморегуляція» (35,7%) включає найбільшу кількість змінних, таких як інтро- і екстраемпатія (П7, П8), здатність до регуляції емоційних станів (П12, П13), здатність до ідентифікації та розуміння емоцій (П9, П11), а також емоційну фасилітацію мислення (П10). Все це може говорити про загальну здатність до управління емоціями та емпатію, що є важливими для регуляції емоційної сфери (табл. 1).

Фактор 2 умовно названий нами «врівноваженість» (23,93%) включає змінні, що відображають особистісну стабільність та емоційну врівноваженість: стриманість

(П21), товарицькість (П18), спонтанна агресивність (П15) та невротичність (П14). Фактор може вказувати на особистісну врівноваженість та рівень агресії.

Фактор 3 умовно названий нами «інтроекстраверсія» (9,79%) містить показники, що описують маскуліність-фемінність (П25) та екстраверсія-інтроверсія (П23). Цей фактор пов'язаний більше із соціальною роллю та відкритістю людини до взаємодії з іншими.

Розглядаючи факторну структуру другої групи ($n=73$), нами виділено також три фактори.

Фактор 1 умовно названий нами «емоційна регуляція» (26,6%) охоплює такі змінні, як екстраемпатія (П8), екстраекспресивність (П4), здатність до регуляції емоцій (П12, П13), а також емоційна фасилітація мислення (П10). Все це може вказувати на здатність розуміти й регулювати власні емоційні стани, а також ефективно взаємодіяти з іншими.

Фактор 2 умовно названий нами «врівноваженість» (24,14%) включає показники врівноваженості (П19), товарицькості (П18), а також відмінні змінні, такі як спонтанна агресивність (П15), невротичність (П14) і реактивна агресивність (П20). Цей фактор пов'язаний із контролем поведінки і агресивними тенденціями (табл. 2).

Фактор 3 умовно названий нами «емпатійність» (16,69%) включає: маскуліність-фемінність (П25), екстраверсія-інтроверсія (П23), що відображає соціальну орієнтацію людини та її гендерні аспекти поведінки.

Факторна структура для цієї групи відображає широку різноманітність емоційно-особистісних характеристик, де основними є здатність до емпатії та соціальної взаємодії, а також агресивності та врівноваженості.

Таблиця 1

Результати факторного аналізу в групі 1 ($n=56$)

Показник	Факторне навантаження	Фактор; % від загальної дисперсії	Показник	Факторне навантаження
П8	0,87	Фактор 1; 35,7%	П16	-0,69
П4	0,78			
П13	0,75			
П6	0,75			
П8	0,74			
П11	0,74			
П5	0,74		П24	-0,56
П12	0,73			
П10	0,73			
П9	0,73			
П3	0,69			
П21	0,66			
П22	0,59			
П19	0,73	Фактор 2; 23,93%	П15	-0,88
П18	0,71		П14	-0,84
			П17	-0,72
			П20	-0,70
П1	0,46	Фактор 3; 9,79%	П23	-0,71
			П25	-0,67

Примітка. Метод обергання – Варімакс з нормалізацією Кайзера (5 ітерацій).

Таблиця 2

Результати факторного аналізу в групі 2 (n=73)

Показник	Факторне навантаження	Фактор; % від загальної дисперсії	Показник	Факторне навантаження
П4	0,85	Фактор 1; 26,6%		
П8	0,80			
П3	0,78			
П7	0,75			
П10	0,72			
П13	0,71			
П12	0,70			
П9	0,69			
П11	0,68			
П6	0,58			
П18	0,78	Фактор 2; 24,14%	П15	-0,89
П19	0,64		П14	-0,89
			П17	-0,77
			П20	-0,66
			П16	-0,78
П22	0,82	П24	-0,76	
П23	0,84	Фактор 4; 6,37%	П1	-0,65
П25	0,83	Фактор 5; 6,36%		
П5	0,589			

Примітка. Метод обергання – Варімакс з нормалізацією Кайзера (6 ітерацій).

Таблиця 3

Результати факторного аналізу в групі 3 (n=31)

Показник	Факторне навантаження	Фактор; % від загальної дисперсії	Показник	Факторне навантаження
П4	0,90	Фактор 1; 37,81%		
П7	0,86			
П3	0,86			
П12	0,86			
П13	0,85			
П8	0,85			
П11	0,83			
П9	0,81			
П6	0,80			
П10	0,77			
П5	0,56	Фактор 2; 32,82%	П25	-0,57
П19	0,86		П20	-0,90
П21	0,85		П17	-0,81
П22	0,84		П15	-0,80
П18	0,83		П14	-0,79
		П24	-0,65	
П1	0,85	Фактор 3; 5,71%		
П23	0,64	Фактор 4; 5,67%		

Примітка. Метод обергання – Варімакс з нормалізацією Кайзера (11 ітерацій).

Розглядаючи факторну структуру третьої групи (n=31), нами виділено два фактори.

Фактор 1 умовно названий нами «саморегуляція» (37,81%) включає змінні, пов'язані зі здатністю до регу-

ляції емоцій (П12, П13), інтро- і екстраемпагією (П7, П8), а також здатність до ідентифікації та розуміння емоцій (П9, П11). Очевидно цей фактор описує загальну здатність до емоційного управління (табл. 3).

Фактор 2 умовно названий нами «невротичність» (32,82%), відображає агресивність і емоційну нестабільність. Включає спонтанну агресивність (П15), невротичність (П14), реактивну агресивність (П20) та стриманість (П21), що вказує на важливість контролю агресії в емоційній регуляції.

Обговорення. Таким чином, отримані результати дозволили на першому етапі диференціювати певні відмінності емоційних особливостей за діагностованими показниками досліджуваних груп. У подальшому на основі кореляційного аналізу були встановлені провідні показники: емоційна експресивність, саморегуляція та емпатія. У всіх групах, незалежно від рівня хімічної залежності, спостерігаються стабільні кореляції між емоційною експресивністю, саморегуляцією та емпатією.

У міру зменшення рівня залежності збільшується важливість проявів емоційної саморегуляції та емпатії для запобігання негативним емоційним проявам агресивності та невротичності.

У осіб з високим рівнем залежності відмічається взаємозв'язок між агресивністю та невротичністю, які очевидно потребують інтенсивної емоційної підтримки на рівні психотерапії.

Поглиблений факторний аналіз дозволив у певній мірі оптимізувати емоційні особливості, притаманні кожній із виділених груп. Так, у першій групі в осіб, які мають низький рівень алкогольної залежності, важливими можуть виступити особливості, пов'язані з емоційною саморегуляцією, врівноваженістю та інтроєкстраверсією; в другій групі – емоційна регуляція, неврівноваженість, емпатійність; в третій групі – саморегуляція, невротичність.

Таким чином, узагальнюючи наведене, ми можемо також відмітити, що виявлені результати у певній мірі уточнюють існуючі дані відносно специфіки і характеристики прояву емоційних особливостей у алкогольно-залежних осіб від рівня їх залежності (Напреєнко, 2016; Литвиненко, 2018; Дарвішов, 2019; Мендело, 2021; Галич, 2022 та ін.). Наведені характеристики емоційних особливостей з нашої точки зору можуть виступити основою для визначення більш адекватного підбору технік, спрямованих на профілактику та психокорекцію осіб, що мають різні рівні алкогольної залежності.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити попередні висновки.

По-перше, показано, що проблема хімічної залежності, а саме алкогольної, є достатньо актуальною для сучасної психології, як у теоретичному, так і прикладному значенні.

По-друге, визначено, що в психологічній характеристиці алкогольнозалежних осіб емоційні особливості виступають найбільш інформативними у відображенні їх стану. До останніх можна віднести: емоційну експресивність, здатність до ідентифікації емоцій, регуляцію емоцій, емоційну реактивність, агресивність, емпатію, емоційну зрілість, емоційну лабільність, толерантність до стресу, емоційний інтелект.

По-третє, встановлено, що обстежені на алкогольну залежність особи поділяються на три групи. А саме – на тих, у кого вона фіксується на низькому (35%), середньому (46%) та високому (19%) рівні.

По-четверте, на основі емпіричних даних та застосованих статистик виділені провідні емоційні фактори, які можуть характеризувати осіб з різним рівнем алкогольної залежності. Так, для високого рівня залежності притаманні емоційна саморегуляція та невротичність. Для середнього рівня – емоційна регуляція, неврівноваженість та емпатійність. Для низького рівня алкогольної залежності – саморегуляція, врівноваженість, інтроєкстраверсія.

Врахування наведених даних, на нашу думку, може виступити основою для побудови більш адекватних підходів профілактики та психокорекції алкогольнозалежних осіб.

На перспективу передбачаємо здійснити апробацію виділених особливостей емоційної сфери для побудови адекватних технік психокорекції осіб з різним рівнем алкогольної залежності.

ЛІТЕРАТУРА

- Аталієва А. О. Стресове навантаження осіб із хімічною адикцією на різних етапах життєвого шляху. *Медична психологія*. Харків, 2019. Вип. 14. № 2. С. 85–88.
- Галич Я. Особливості реабілітації осіб із залежністю від психоактивних речовин. *Юридична психологія*. Київ, 2022. Вип. 30. № 1. С. 64–73.
- Дарвішов Н. Особистісні риси і прийняття рішень у залежних від психоактивних речовин осіб. *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 46. С. 88–113.
- Дудник Л. Особливості профілактики алкоголізма в молодіжному середовищі. *Сучасна психологія: проблеми і перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (29 квітня 2021.)*. Ізмаїл, 2021. С. 47–51.
- Животовська Л. В., Борисенко В. В., Скрипніков А. М. Особистісні особливості пацієнтів із запійними формами алкогольної залежності. *Медична психологія*. Харків, 2017. Т. 12, № 3. С. 67–70.
- Литвинчук Л. М. Психологічна допомога особам з хімічною залежністю на різних фазах емоційного переживання в процесі реабілітації. *Вісник Національного ун-ту оборони України*. Київ, 2018. № 1 (49). DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-49-1-60-67>.
- Литвиненко В. В. Сучасні підходи до психосоціальної реабілітації чоловіків з алкогольною залежністю. *Медицина сьогодні і завтра*. Харків, 2018. 2. С. 33–38.
- Луценко О. Л. Фрайбурзький особистісний опитувальник FPI – перевірка валідності та локальна стандартизація. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. Харків, 2016. 61. С. 49–54.
- Мендело В. О тенденціях дослідження емоційного інтелекту. *Наука і освіта*. Одеса, 2021. № 4. С. 45–55.
- Напреєнко Н. Ю. Профілактика депресивних розладів при алкогольній залежності. *Архів психіатрії*. Київ, 2016. 22. № 1. С. 114–116.
- Чебикін О., Мендело В. Можливості дослідження емоційної сфери у хімічно залежних людей. *Актуальні проблеми практичної психології*: тези доп. всеукр.

наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 105–108.

12. Чебикін О. Я. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта*. Одеса, 2020. № 1. С. 19–28.

13. Чебикін О. Я., Павлова І. Г. Становлення емоційної зрілості особистості. Одеса: СВД Черкасов, 2009. 238с.

14. Широн Ю. Тест емоційного інтелекту MSCEIT: опис, валідація та адаптація. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль, 2022. Вип. 1. № 74. С. 141–151.

15. Zhylin M., Mendelo V., Karpenko Y., Samara O., Kampi Y. Mental and Behavioural Disorders as a Result of Using Alcohol and Psychoactive Substances. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala. Iasi*, 2023. Vol. 81. P. 117–128.

REFERENCES

1. Ataliieva, A. O. (2019). Stresove navantazhennia osib iz khimichnoiu adyktsiieiu na riznykh etapakh zhyttievoho shliakhu [Stress load of people with chemical addiction at different stages of life]. *Medychna psykholohiia*. Kharkiv, 14, 2, 85–88 [in Ukrainian].

2. Halych, Ya. (2022). Osoblyvosti reabilitatsii osib iz zalezhnistiu vid psykhoaktyvnykh rehovyn [Features of rehabilitation of people with substance dependence]. *Yurydychna psykholohiia*. Kyiv, 30, 1, 64–73 [in Ukrainian].

3. Darvishov, N. (2019). Osobystisni rysy i pryiniattia rishen u zaleznykh vid psykhoaktyvnykh rehovyn osib [Personality traits and decision-making in substance-dependent people]. *Problemy suchasnoi psykholohii*. Kamianets-Podilskyi, 46, 88–113 [in Ukrainian].

4. Dudnyk, L. (2021). Osoblyvosti profilaktyky alkoholizmu v molodizhnomu seredvyshchi [Peculiarities of alcoholism prevention among young people]. *Suchasna psykholohiia: problemy i perspektyvy: materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (29 kvitnia 2021.)*. Izmail, 47–51 [in Ukrainian].

5. Zhyvotovska, L. V., Borysenko, V. V., & Skrypnikov, A. M. (2017). Osobystisni osoblyvosti patsientiv iz zapiinymy formamy alkoholnoi zalezhnosti [Personal characteristics of patients with binge drinking]. *Medychna psykholohiia*. Kharkiv, 12, 3, 67–70 [in Ukrainian].

6. Lytvynchuk, L. M. (2018). Psykholohichna dopomoha osobam z khimichnoiu zalezhnistiu na riznykh fazakh emotsiinoho Perezhyvannia v protsesi reabilitatsii [Psychological assistance to people with chemical dependence at different

stages of emotional experience in the process of rehabilitation]. *Visnyk Natsionalnoho un-tu oborony Ukrainy*. Kyiv, 1 (49) DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-49-1-60-67> [in Ukrainian].

7. Lytvynenko, V. V. (2018). Suchasni pidkhody do psykhosotsialnoi reabilitatsii cholovikiv z alkoholnoiu zalezhnistiu [Modern approaches to psychosocial rehabilitation of men with alcohol dependence]. *Medytsyna sohodni i zavtra*. Kharkiv, 2, 33–38 [in Ukrainian].

8. Lutsenko, O. L. (2016). Fraiburzkyi osobystisnyi opytuvalnyk FPI–pervirka validnosti ta lokalna standartyzatsiia [FPI Freiburg Personality Inventory – validity testing and local standardisation]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia: Psykholohiia*. Kharkiv, 61, 49–54 [in Ukrainian].

9. Mendelo, V. (2021). O tendentsiakh doslidzhennia emotsiinoho intelektu [On trends in emotional intelligence research]. *Nauka i osvita*. Odesa, 4, 45–55 [in Ukrainian].

10. Naprieienko, N. Yu. (2016). Profilaktyka depresyvnnykh rozladiv pry alkoholnii zalezhnosti [Prevention of depressive disorders in alcohol dependence]. *Arkhiv psykh-iatrii*. Kyiv, 22, 1, 114–116 [in Ukrainian].

11. Chebykin, O., & Mendelo, V. (2022). Mozhlyvosti doslidzhennia emotsiinoi sfery u khimichno zaleznykh liudei [Opportunities to study the emotional sphere in chemically dependent people]. *Aktualni problemy praktychnoi psykholohii: tezy dop. vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 20 travnia 2022 r.)*. Odesa, 105–108 [in Ukrainian].

12. Chebykin, O. Ya. (2020). Emotsiyni intelekt, yoho piznavalno-myslennievi oznaky ta funktsii [Emotional intelligence, its cognitive and thinking features and functions]. *Nauka i osvita*. Odesa, 2020. № 1. S. 19–28 [in Ukrainian].

13. Chebykin, O. Ya., & Pavlova I. H. (2009). Stanovlennia emotsiinoi zrilosti osobystosti [Formation of emotional maturity of a personality]. Odesa : SVD Cherkasov [in Ukrainian].

14. Shyron, Yu. (2022). Test emotsiinoho intelektu MSCEIT: opys, validyzatsiia ta adaptatsiia [MSCEIT Emotional Intelligence Test: description, validation, and adaptation]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. Ternopil, 1, 74, 141–151 [in Ukrainian].

15. Zhylin, M., Mendelo, V., Karpenko, Y., Samara, O., & Kampi, Y. (2023). Mental and Behavioural Disorders as a Result of Using Alcohol and Psychoactive Substances. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 81. 117–128 [in English].

Oksana Kokoshkina,

Master's, Department of Theory and Methods of Practical Psychology,

Faculty of Social Studies and Humanities,

The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8357-1500>

Oleksiy Chebykin,

Doctor of Psychological Sciences, Professor,

Full Member of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,

Professor at the Department of Theory and

Methods of Practical Psychology,

Faculty of Social Studies and Humanities,

The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7905-2708>

Alina Kokoshkina,

Student,

Department of Theory and Methods of Practical Psychology,

Faculty of Social Studies and Humanities,

The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-0183-0462>

Yulia Rodzinska,

Master, Department of Theory and Methods of Practical Psychology,

Faculty of Social Studies and Humanities,

The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

MANIFESTATION OF EMOTIONAL AND PERSONAL TRAITS OF ALCOHOL DEPENDENT INDIVIDUALS

The relevance of studying the problem of chemical dependency lies in the search for ways to overcome its negative impact. The presented research is aimed at examining the emotional sphere of alcohol-dependent individuals, particularly their emotional maturity, emotional intelligence, and various personality traits.

The goal of the study was to identify the emotional characteristics of dependent individuals that could serve as the basis for psychological correction. A comprehensive methodology was employed, allowing for an assessment of various emotional properties. As a result of the study, three groups of individuals with varying levels of dependency were identified. Statistically significant differences between these groups were found in terms of emotional expressiveness, the ability to identify emotions, emotional regulation, and the level of aggressiveness. These findings confirmed the possibility of differentiating individuals based on the manifestation of emotional characteristics, taking into account the level of dependency. Further analysis, based on the study of correlations and factor analysis, established that emotional maturity and the ability to regulate emotions are key factors in differentiating levels of dependency. Such data suggest that these characteristics can be used to build effective systems of psychological rehabilitation for chemically dependent individuals.

In conclusion, the use of these data is a crucial condition for developing an adequate system of psychotherapeutic correction and rehabilitation for individuals with alcohol dependence.

Key words: *chemical dependence, emotional-personal characteristics, alcohol dependence, emotional maturity, emotional intelligence.*

Подано до редакції 02.09.2024